

Storlagen
fjällmiljö

FORSKNING
FÖR MILJÖMÅLEN

SLUTKONFERENS FÖR
STORSLAGEN FJÄLLMILJÖ

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Bortom konflikter i fjällen

För att bättre balansera olika markanvändningsintressen och hantera intressekonflikter krävs kunskap (bland beslutsfattare, planerare och förvaltare) om att det finns olika syn på fjällandskapet mellan och inom grupper av lokalt boende, samer, näringsidkare, besökare och förvaltare.

- Det är centralt att öka förståelsen för olika aktörer och användargrupper och deras perspektiv och värderingar.
- Större förståelse för motiven att bo, verka och besöka fjällen skulle underlätta dialog och samexistens.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Bortom konflikter i fjällen

Hur friluftsliv definieras och av vem, påverkar arbetet inom planering och förvaltning samt kommunikation med olika användare.

- Det sker hela tiden en förändring av aktiviteter inom friluftsliv där nya aktiviteter och fler varianter av motoriserade aktiviteter tillkommer.
- Särskild uppmärksamhet bör riktas mot friåkning med snöskoter på grund av de intressekonflikter som finns mellan utövare och markägare och inom gruppen snöskoteråkare.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet **Bortom konflikter i fjällen**

Tystnad har stor betydelse för de som bor, verkar och besöker fjällen.

- I framtida arbete med miljömålet kan det vara intressant att lägga fokus på tystnad istället för på buller.
- Attityder och upplevelser av tystnad bör inkluderas i planering och förvaltning.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Bortom konflikter i fjällen

Det är centralt att människors upplevelser och välbefinnande samt att hälso- och visuella aspekter kan utgöra en del i de faktaunderlag som integreras i den juridiska tillståndsprocessen och i den kommunalpolitiska tillstyrkansprocessen kring vindkraftsetableringar.

- Det kan behövas lagändringar och ny kunskap för att visuella natur- och kulturvärden i landskapet ska kunna väga tyngre i prövning av vindkraftsprojekt.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Bortom konflikter i fjällen

Misstro och intressekonflikter förekommer inom och mellan grupper när det gäller frågor kring en etablering av en nationalpark i området. Några av förklaringarna är:

- historiska förhållanden och erfarenheter samt relationer mellan olika intressegrupper
- kommunikation och dialog under förstudiearbetet
- (o)förmåga att påverka områdets utveckling
- olika tolkningar av begrepp och användning av ord som relateras till maktutövning.
  - En fördjupad förståelse av att ett och samma begrepp kan ha olika innebörd för olika personer och att vi tolkar ord olika är av avgörande betydelse för den fortsatta processen kring en nationalpark.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

FORSKNING
FÖR MILJÖMÅLEN

Lärdomar från projektet

Bortom konflikter i fjällen

- Landskapsfrågor och markanvändningsfrågor är splittrade på olika administrativa enheter i Sverige. Sektorstänk och existerande strukturer i myndigheternas organisation försvårar planering, förvaltning och samverkan när hela landskapet ska sättas i fokus och vara utgångspunkt för en hållbar utveckling.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Den nya fjällupplevelsen

Den nya fjällupplevelsen - Friluftstrender och hållbar utveckling för en storslagen fjällmiljö kan sammanfattas i fyra teman som ger en möjlig bild av framtidens fjällupplevelser i relation till dagens miljömål och hur de bör studeras:

- **Utförsåkning är fortsatt stark**

Påverkan på dagens miljö kvalitetsmål: Lokalt negativ påverkan. Stora besöksvolymerna med ökad miljöbelastning som följd. Ojämnt fördelat i fjällregionen.

Hur det bör studeras och följas: Viktigt med fortsatt systematiskt arbete med besöksstudier, statistik över liftkorts försäljning, och besöksstudier som kompletteras med internationella besökare och med icke-besökare samt yngre och äldre målgrupper.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Den nya fjällupplevelsen

- **Växande sportifiering men också stor tveksamhet från allmänheten**

Påverkan på dagens miljökvalitetsmål: Måttlig negativ påverkan. Omfattningen liten, men kan komma att utmana miljömålets upplevelsevärden och landskapsrelationer på sikt.

Hur det bör studeras och följas: Återkommande inventeringar hos länsstyrelserna för att samla in data om större tävlingar och arrangemang. Genom stickprov hos arrangörer kan man få en uppfattning om antal deltagare och via enkätundersökningar hos deltagare kan motiv och landskapsrelationer studeras.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

FORSKNING
FÖR MILJÖMÅLEN

Lärdomar från projektet

Den nya fjällupplevelsen

- **Förändrat vandringsintresse**

Påverkan på dagens miljökvalitetsmål: Måttlig positiv påverkan. Ökat intresse för både korta och långa vandringar utgör jordmån för "ursprungliga" värden i linje med miljökvalitetsmålens ideal. Begränsad lokal miljöpåverkan men sannolikt positiv miljöpedagogisk effekt, ökad efterfrågan på service och tillrättaläggning.

Hur det bör studeras och följas: Mäta antal genom återkommande besökarstudier och beläggningsstatistik. Följa "vad som är en vandring" inkl. intresse att vandra utanför leder och nya "vandringsaktiviteter" som långvandring och trail running, efterfrågan på logi, guidning, service och landskapspreferenser.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

FORSKNING
FÖR MILJÖMÅLEN

Lärdomar från projektet

Den nya fjällupplevelsen

- **Online, men ändå inte**

Påverkan på dagens miljö kvalitetsmål: Måttlig positiv påverkan. Fjällupplevelsen som motvikt mot vardagen och det moderna samhällets negativa uttryck speglas också i fjällturisters användande av internet och sociala medier. Stora möjligheter att tillgängliggöra landskapsvärden innan resan anträds men små möjligheter till styrning av landskapsrelationerna när turisten är på plats.

Hur det bör studeras och följas: Viktigt att kunna följa Internetutbyggnaden i sig (täckningskartor etc.) men också Internets användning både riktat till besökare och från/mellan besökare.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Den nya fjällupplevelsen

- En femte slutsats från projektet är att det behövs olika metodologiska tillnärmningar för att tillförlitligt kunna studera trender och förändringar i en så komplex företeelse som fjällturismen. Det omfattar både kvantitativa och kvalitativa metoder, bland besökare såväl som potentiella besökare och icke-besökare.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Fjällens rörelsearv

- Vi har visat på rörelsens betydelse för den kulturella förståelsen och den fysiska förändringen av fjälllandskapet.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Fjällens rörelsearv

- Genom de inom projektet lanserade begreppen rörelsearv (movement heritage eller mobility heritage) och rörelselandskap (landscapes of mobility) har vi skapat ett användbart verktyg för att identifiera, artikulera och synliggöra lämningar av rörelse, som annars skulle kunna förbli försummade.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet Fjällens rörelsearv

- I de områden där vi gjort fältstudier (Nikkaluokta, Saltoluokta, Vålådalen, Sälenfjällen, Grövelsjön m.fl.) har konkreta exempel på rörelsearv identifierats och beskrivits. Konkurrensen om markanvändning i fjällen ökar, med konflikter som följd. Samtidigt finns det flera exempel på hur olika småskaliga aktörer och aktiviteter kan röra sig i och samverka kring ett landskap, och har gjort så under väldigt lång tid.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Fjällens rörelsearv

- När platser artikuleras som rörelsearv kan de få ökad status och i förlängningen även ett stärkt skydd. Rörelsearvet har därför potential att bidra till hållbart sambrukande i fjällen, samtidigt som det fördjupar förståelsen av vad kulturarv är och hur det ska hanteras.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet Fjällens rörelsearv

- Vår forskning pekar på betydelsen av att bevarandet av de enskilda kulturarven kompletteras med ett vidare bevarandeperspektiv, där uppdraget också handlar om att skydda och förvalta lokala, regionala och globala livsmiljöer för kommande generationer.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Fjällnära gruvdrift?

- Konflikter som tar sin utgångspunkt i aktörers grundläggande värderingar och förhållningsätt är svåra att "lösa".

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Fjällnära gruvdrift?

- Sannolikheten att få uttalat negativa eller positiva aktörer att fundamentalt ändra sina ståndpunkter är troligen liten oavsett dialog, samråd eller process.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Fjällnära gruvdrift?

- Trots det finns det möjligheter att genom dialog nå samsyn i mer begränsade frågor, eller att åstadkomma en förståelse för varandras synsätt och därmed bidra till ett bättre samtalsklimat.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Fjällnära gruvdrift?

- Viktiga faktorer för dialogens kvalitet: tillräckligt med tid och resurser, professionell processledning, en balanserad representation samt en professionell konflikthantering.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Fjällnära gruvdrift?

- När det gäller naturresursexploaterande verksamheter så är de markrättsliga frågorna oerhört viktiga, och så länge som de samiska rättigheterna och deras historiska orsaker är omtvistade kommer konflikter att fortsätta uppstå.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Integrerad natur- och kulturmiljövård i fjällen

- En mer integrerad natur- och kulturmiljövård är svårt att lyckas med på grund av en allt för dominerande syn på fjällområdet som en vildmark. Om mer integrerad natur- och kulturmiljövård bättre ska kunna lyckas så krävs det en förståelse för att fjällområdet inte är en opåverkad vildmark, utan ett landskap som skapas och upprätthålls även genom lokala aktörers handlingar.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

FORSKNING
FÖR MILJÖMÅLEN

Lärdomar från projektet

Integrerad natur- och kulturmiljövård i fjällen

- Test som genomförts på genomslaget av bilden av fjällen som vildmark har gjorts på samtliga skötselplaner för alla drygt 100 naturreservat inom fjällområdet. Där framkommer det tydligt att skyddad natur i fjällen har betraktats, skyddats och förvaltats mer med motiveringar kopplade till idéer om vildmark snarare än som ett landskap som innehåller omgivningar påverkade och/eller skapade av människans aktiviteter.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Integrerad natur- och kulturmiljövård i fjällen

- Om synen på natur, vilket är fallet för gällande skötselplaner, är något som bäst sköter sig självt och utan inblandningen eller medverkan av lokala aktörer kommer det inte heller att finnas någon arena för lokala aktörer att delta på, och utan en arena för samverkan blir det svårt att integrera natur- och kulturmiljövård.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Integrerad natur- och kulturmiljövård i fjällen

- Ett verktyg för att förbättra möjligheten att skapa en integrerad natur- och kulturmiljövård är att i ökad omfattning från alla myndigheter inblandade i förvaltningen av fjällområden prioritera den Europeiska landskapskonventionen, som just fokuserar på vikten av landskap.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Integrerad natur- och kulturmiljövård i fjällen

- Formuleringar för miljömålet Storslagen fjällmiljö slår fast att värden för renskötseln skall bevaras i fjällen, och att betade fjäll skall upprätthållas. En viktig lärdom ur forskningsprojektet är vikten av att se fjällen som en funktionell region. Om ett betat fjällandskap skall kunna upprätthållas av renskötseln så krävs det att renskötseln fungerar även utanför fjällområdet.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kulturella ekosystemtjänster i fjällen

- Projektets empiriska resultat visar att kultur är en resurs i fjällområden när det gäller de kulturella ekosystemtjänsterna kulturarv, platsidentitet, estetiska och existentiella värden och att kultur i denna bemärkelse kan ställas i relation till välbefinnande.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kulturella ekosystemtjänster i fjällen

- Resultaten från projektet går i linje med internationell forskning som visar att landskapets kulturella och historiska dimensioner skapar en känsla av kontinuitet som är relaterad till identitet och välbefinnande.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kulturella ekosystemtjänster i fjällen

- De boende i Jämtlands län vistas oftast i fjällen på vintern och våren. Då är de mest intresserade av att uppleva naturen och vila, eller att umgås socialt och njuta av friluftslivet. De boende har även hittat, "mutat in", sina egna favoritplatser, platser som de har knutit starka band till.

Den enskilda personen upplever följaktligen att favoritplatsen i fjällen är en del av hens historia. När personen vistas på denna plats upplever sig hen ha ett högt välbefinnande. Personen "laddar" med andra ord "batterierna" på sin favoritplats.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kulturella ekosystemtjänster i fjällen

- Resultaten visar att en majoritet av de tjänstemän som vi har intervjuat antingen arbetar eller önskar att de hade möjlighet att arbeta med de kulturella ekosystemtjänsterna kulturarv, platsidentitet, estetiska och existentiella värden, även om de inte använder begreppet ekosystemtjänster.

Sambandet mellan välmående och kulturarv, platsidentitet samt estetiska och existentiella värden är något som tjänstemännen är medvetna om och använder sig av i sitt dagliga arbete med att planera och förvalta fjällandskapet.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kulturella ekosystemtjänster i fjällen

- Resultaten bekräftar även historiens betydelse för vår bild och upplevelse av fjällen. Det vackra landskapet med mäktiga fjäll och vida vyer som på 1800-talet uppskattades för sina välgörande egenskaper är än i dag något som både boende och tjänstemän värdesätter högt.

Både boende och tjänstemän har även stor kännedom om det historiska kulturarvet i fjällen. Med andra ord är resultaten från projektet helt i linje med Tema Nords rapport som pekar på att kunskapen om det historiska tidsdjupet är grundläggande för att kunna förstå och värdera kulturella ekosystemtjänster.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kommunikativ kapacitet i fjällförvaltningen

- De som initierar samrådsprocesser måste sluta tro att den kunskap som växer fram i samråden automatiskt ska "överföras" till de organisationer som finns representerade i samråden, liksom till andra nivåer i beslutshierarkin.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kommunikativ kapacitet i fjällförvaltningen

- Samråden måste designas så att de som deltar kan utveckla kapacitet och metoder för att översätta kunskap och beslut så att de blir giltiga också utanför det sammanhang där de utvecklas.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kommunikativ kapacitet i fjällförvaltningen

- Kommunikationen och relationerna mellan lokala och vertikala processer måste uppmärksammas, utvecklas och utvärderas under hela den pågående samrådsprocessen.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kommunikativ kapacitet i fjällförvaltningen

- De som initierar samrådsprocesserna måste också vara medvetna om att det i samråd finns en stor risk för att deltagarna undviker att lyfta frågor som de är oeniga om (eftersom oenighet lätt blandas ihop med obehag och konflikt).

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet

Kommunikativ kapacitet i fjällförvaltningen

- Designen av samråden behöver vara sådan att den underlättar för de samrådande att tala om sådant som de är oeniga om. På så sätt blir det enklare för dem att undersöka oenigheten och förstå om och hur de kan utveckla enighet och gemensamt acceptabla åtgärder.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet Lokal samverkan i fjällen

- Lokal samverkan i form av offentlig-privata partnerskap leder ofta till att ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter av hållbarhet förbättras, dock med förbehållet att ekologiska och ekonomiska aspekter är svårare att uppskatta och sällan mäts systematiskt.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet Lokal samverkan i fjällen

- Tjänstemän initierar, faciliterar och leder ofta samarbeten för att förhindra och/eller lösa konflikter, medan privata aktörer ofta initierar samarbeten om det finns förtroende och goda erfarenheter av tidigare samarbeten, och/eller för att få finansiering.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet Lokal samverkan i fjällen

- Ledande tjänstemän har idag en betydligt mer utvecklad syn på samverkan än för femton år sedan, och förstår att samverkan är resurskrävande men ofta lönar sig på sikt samtidigt som de i olika grad upplever lagar och regler som begränsande.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet **Lokal samverkan i fjällen**

- I de län där länsstyrelserna arbetar aktivt med olika kompletterande samverkansstrategier finns ett högre antal samverkansprojekt och fler sådana som syftar till att kombinera konflikthantering och lokal utveckling.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet Lokal samverkan i fjällen

- Ojämliga maktrelationer samt viss lagstiftning är begränsande och förhindrar samverkan kring exempelvis skogsbruk, gruvor, vindkraft och vattenkraft – vilket måste hanteras i det fortsatta arbetet att nå miljömålet storslagen fjällmiljö.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet Ett betespräglat landskap

Vad karaktäriserar ett betespräglat landskap?

- Renar bidrar till att upprätthålla fjälllandskapet öppet. Om inga renar hade betat de senaste 20 åren hade vi haft mer vegetation.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet **Ett betespräglat landskap**

Vad karaktäriserar ett betespräglat landskap?

- Effekter av renar varierar mellan olika lokaler, och är störst där vi har höga rentätheter.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

FORSKNING
FÖR MILJÖMÅLEN

Lärdomar från projektet Ett betespräglat landskap

Vad karaktäriserar ett betespräglat landskap?

- Största effekten är på lavar och lövfällande buskar som ökar kraftigt när renar utestängs.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

FORSKNING
FÖR MILJÖMÅLEN

Lärdomar från projektet Ett betespräglat landskap

Vad karaktäriserar ett betespräglat landskap?

- Renar ökar artrikedomen i produktiva områden och minskar artrikedomen i lågproduktiva områden.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

FORSKNING
FÖR MILJÖMÅLEN

Lärdomar från projektet **Ett betespräglat landskap**

- Fältstudier med samma metodik på många platser ger mer exakt information som kan användas vid en framtida förvaltning än översiktsartiklar som bara sammanställer befintlig forskning.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet **Miljöövervakning och beslutsstöd i fjällen**

- För att definiera och nå etappmålet ett betespräglat landskap ser vi behov av att kombinera historiska och nutida landskapsanalyser.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet **Miljöövervakning och beslutsstöd i fjällen**

- För att definiera och nå etappmålet ett betespräglat landskap ser vi behov av att bättre definiera begreppet ett betespräglat landskap samt övervaka och utvärdera eventuella förändringar.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet **Miljöövervakning och beslutsstöd i fjällen**

- För att definiera och nå etappmålet ett betespräglat landskap ser vi behov av att ta hänsyn till varierande geografiska förutsättningar.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet **Miljöövervakning och beslutsstöd i fjällen**

- För att definiera och nå etappmålet ett betespräglat landskap ser vi behov av att kombinera ekologiska, sociala och kulturella aspekter.

KUNSKAP DRIVER
MILJÖARBETET FRAMÅT

Lärdomar från projektet **Miljöövervakning och beslutsstöd i fjällen**

- För att definiera och nå etappmålet ett betespräglat landskap ser vi behov av att strukturera beslutsprocessen för att bättre integrera olika synpunkter.